

УДК 378.1

І. М. МЕЛЬНИК

кандидат педагогічних наук, доцент

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: ЗМІСТОВА СУТНІСТЬ

У статті висвітлено теоретичні аспекти професійного становлення майбутнього педагога початкової ланки освіти. Розкрито суть поняття “професійне становлення” у взаємозв’язку з такими, як: готовність до професійного розвитку, до професійної діяльності, професійна готовність. Акцентовано на тому, що професійне становлення – безперервний шлях формування особистості.

Ключові слова: професійне становлення, готовність до професійного розвитку, майбутній педагог початкової школи.

Актуальним для дослідження є акцент на обґрунтуванні теоретичних засад змістової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, шляхів удосконалення його професійного становлення з урахуванням тенденцій розвитку європейського освітнього простору та сучасних вимог реформування системи освіти в Україні.

Забезпечення якості освіти, відтак і професійної підготовки фахівців педагогічного профілю – пріоритетний напрям розвитку вищої школи України. Однією із домінант у дослідженнях якості освіти є обґрунтування теоретичних засад професійного становлення педагогів у ВНЗ. Професійне становлення фахівця – безперервний шлях становлення людської сутності, організованої субстанції, яка веде цілеспрямовану й систематичну діяльність з формування себе як особистості, як кваліфікованого фахівця. Бути вчителем – це не просто професія, це маленький початок великого, неповторного шляху кожної дитини – громадянина, сім’янина, фахівця в певній галузі й просто Людини.

Різноманітні аспекти професійної підготовки та професійного становлення майбутнього педагога висвітлені у працях Л. Білоусової, Н. Воропай, І. Гавриш, І. Зязюна, Н. Кічук, Я. Кічук, О. Корнілки, О. Комар, Н. Кузьміної, І. Скоропад, І. Осадченко, Р. Пріми, М. Семенюк, Л. Хомич, Л. Хоружої та ін.

Однак інноваційні зміни в сучасній освіті та підготовці фахівця вимагають ширшого вивчення проблеми професійного становлення майбутнього педагога.

Метою статті є аналіз змістової сутності поняття “професійне становлення” у взаємозв’язку з іншими термінами.

Пошук організаційних шляхів, методів, новітніх технологій підготовки майбутнього педагога – одна із характерних традицій як зарубіжної, так і української науки й практики.

Якість і рівень професійного становлення майбутнього педагога початкових класів в умовах освітнього середовища педагогічного інституту зумовлені цілою низкою чинників. Зазначимо передусім ті, які детермінують професійне становлення фахівців. Це бачення й усвідомлення студентом моделі (проекту) майбутньої професійної діяльності, наявність позитивної мотивації до професійної підготовки, адекватна самооцінка студентом своїх особистісних ресурсів, якостей та професійних можливостей, постійне прагнення до самоосвітньої діяльності, самовираження, самореалізації, самоутвердження, професійне спілкування в ході теоретично-практичної підготовки (на лекціях, практичних, семінарських заняттях, під час проходження різних видів практик), адекватне освітньо-виховне та соціокультурне середовище, де студент зможе сповна проявити свої особистісні якості, здібності, можливості та професійні компетенції.

Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження дає підстави стверджувати, що професійне становлення фахівця будь-якого профілю, а відтак і вчителя початкових класів – процес складний, довготривалий (можна навіть сказати нескінченний, адже вчитель все життя працює над собою), динамічний.

Стан, тенденції та перспективи розвитку вищої школи, аналіз практики освітньо-виховного процесу у ВНЗ переконують у тому, що в системі вищої освіти потребують перегляду традиційні підходи в підготовці педагогів. У цьому контексті суттєвим є оновлення змісту та організаційних форм навчання, спрямованих на особистісно-професійне становлення майбутнього педагога.

Слушною є думка дослідниці С. В. Ратовської про те, що “формування нового типу цивілізації, а саме інноваційного, вимагає оновлення мети, функцій, визначення результатів освіти” [5, с. 168]. Ми підтримуємо думку автора, що результатами освіти стає саме людина, її досвід, сформовані особистісні та професійні якості. Акцентуємо увагу на тому, що професійне становлення майбутнього педагога повинно відповідати актуальним завданням сьогодення: виробити у людини уміння, навички та бажання навчатися впродовж життя, щоб завжди бути конкурентноспроможною, а також навчатися тому, що буде основою, методологією життя та діяльністю людини.

Актуалізація технології професійного становлення майбутнього вчителя початкових класів потребує передусім осмислення самого поняття “професійне становлення”, розкриття його сутності. Попередній аналіз наукового фонду засвідчує, що змістова складова означеного поняття багатоаспектна й ємка.

Професійне становлення педагога розглядається теоретиками в межах навчальних дисциплін “Основи педагогічної майстерності”, “Теорія і методика викладання педагогічних дисциплін”, “Педагогіка вищої школи”, “Освітній менеджмент”, “Педагогічні технології”, а останнім часом – “Акмеології та аксіології педагогічної освіти”.

Теоретичне обґрунтування змісту феномена “професійне становлення” розглядається у взаємозв’язку з такими поняттями, як: професійна підготовка, готовність, самоосвіта, самовиховання, самовизначення, саморозвиток, професіоналізм, педагогічна майстерність, професійна компетентність.

Правомірним вважаємо висновки науковців (Ю. Поваренков, Р. Пріма, Т. Кудрявцев) щодо тривалого, динамічного, багаторівневого, системного й неперервного процесу професійного становлення педагога, зумовленого єдністю зовнішніх та внутрішніх чинників.

Ми зупинимося на основних підходах щодо трактування суті поняття “професійне становлення” як педагогічної категорії.

У контексті нашого дослідження ми зосередимося на педагогічному аспекті.

У сучасних дослідженнях розглянуто питання формування готовності до професійної діяльності, професійного саморозвитку (А. Бистрюкова, М. Бортко, Н. Бружукова, В. Денисенко та ін.).

Досить поширеним є визначення дослідниками готовності як результату підготовки до певного виду діяльності (М. Дьяченко, Л. Кандилович, В. Моляко та ін.).

Ми підтримуємо позицію Р. Пріми щодо конструктивного підходу Л. Нечаєвої стосовно розуміння готовності як системи інтегративних змінних, що включають професійно-педагогічну спрямованість особистості, її теоретичну обізнаність, а також наявність професійно значущих умінь, необхідних для плідної діяльності [3; 4].

Дослідниця А. Бистрюкова розглядає у взаємозв’язку поняття “готовність” і “професійний саморозвиток”. Суть останнього терміна розтлумачено як “цілеспрямовану, багатоаспектну самозміну, інтеграційний творчий процес і стан людини, заснований на взаємодії внутрішньо значущих та активно-творчо сприйнятних зовнішніх чинниках, якісним показником якого є суб’єктність.

Суттєвим вважаємо трактування професійного становлення майбутнього педагога у таких значеннях: – складний за змістом і тривалий у часі, динамічний і багатоаспектний шлях до Акме – вершини педагогічної зрілості; результат ефективності й успішності цього процесу.

Зміст та характеристика професійного становлення включає дві складові: теоретично-інформаційну, яка передбачає оволодіння сумою знань про сутність майбутньої професії, збагачення інформацією про її характер, і прикладну: перевірка на практиці здобутої інформації та знань, поглиблення і вдосконалення практичних навичок у виконанні професійних завдань.

Н. Кічук, визначаючи домінанти конкурентоспроможного вчителя початкових класів, стверджує, що “якісна професійна підготовка майбутнього вчителя початкових класів виступає тим вирішальним фактором, який має формуючий вплив на їх спроможність бути (за сучасних умов

розвитку праці, активно й компетентно реагуючи при цьому не лише з огляду на мінливі особистісно-професійні й життєві ситуації, а ще й діяти у режимі змагання” [2, с. 91]. Зауважимо, що особистісно-професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів науковець пов’язує з такими домінантними складниками, як самореалізація, самовдосконалення, самоосвіта, саморозвиток. Особливо імponує акцент автора на перевагах суб’єктивності в професійній підготовці майбутнього фахівця.

Професійне становлення особистості обов’язково включає готовність її до професійного саморозвитку, яка за визначенням А. Бистрюкової є інтегральною характеристикою особистості, поданою сукупністю особистісних, професійних якостей і станів, які дають змогу майбутньому вчителю успішно здійснювати професійну діяльність та вдосконалюватися в ній” [1, с. 9].

Суттєво уточнює й доповнює розуміння специфіки професійного становлення майбутнього вчителя співвідношення його з поняттям “професійна компетентність”, яку дослідники визначають як єдність теоретичної підготовки (педагогічно мислити); практичної готовності педагогічно діяти (А. Міщенко).

Нове бачення професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів подано науковцем Р. М. Прімою. Автор дає характеристику важливої інтегративної якості – професійної мобільності – і акцентує, що компетентність і професійна мобільність – нерозривні ланки загального мотиваційно-цілеспрямованого стрижня професійно-педагогічної позиції особистості [4, с. 123]. Оскільки професійну мобільність розглянуто у нерозривному зв’язку з готовністю до професійної діяльності, з професійною компетентністю, з професійною підготовкою, ми правомірно можемо стверджувати, що у низці ключових понять, пов’язаних із професійним становленням, суттєвим є і професійна мобільність.

Охарактеризовані нами поняття дещо споріднені, однак не тотожні. Їх визначення дають змогу глибше зрозуміти сутність терміна “професійне становлення”, деякі з яких суттєво його доповнюють і уточнюють.

Осмислений аналіз наведених вище понять дає нам змогу схарактеризувати сутність феномена “професійне становлення”.

Змістову характеристику досліджуваного поняття ми трактуємо з позицій особистісно-професійного та діяльнісного підходів.

На нашу думку, правомірно розглядати професійне ставлення майбутнього вчителя як системне інтегральне утворення у єдності функціонального стану й особистісно-професійних якостей майбутнього вчителя.

Зазначимо, що професійне становлення вчителя названого нами профілю має свої особливості, пов’язані передусім з віковими особливостями учнів, багатопредметністю змісту освіти початкової школи, відтак специфічністю особистісно-професійних функцій.

Вичерпна характеристика досліджуваного феномена зумовлює виділення структурних компонентів, а саме: мотиваційно-пізнавальний, зміс-

тово-процесуальний, рефлексивний. Суть кожного із компонентів, критеріїв, їх ознак та рівнів потребує подальших досліджень.

Структурна й організаційна перебудова системи професійної підготовки фахівців у сфері освіти на сучасному етапі, демократизація змісту та методів роботи зі студентами як майбутніми фахівцями змінює вектор їх підготовки на основі врахування нових прогресивних концепцій, гуманізації й демократизації педагогічного процесу, відході від засад авторитарної педагогіки, а відтак зумовлює динамізм і переорієнтацію професійного становлення конкурентоспроможного, мобільного педагога, здатного працювати в умовах входження України в європейську спільноту. Сказане зумовлює вдосконалення багатьох складових професійного становлення майбутнього вчителя початкових класів: його іміджу, індивідуального стилю як ключового механізму впливу на вихованців.

Висновки. Проведене нами дослідження дає підстави стверджувати, що професійне становлення майбутнього вчителя початкових класів є складним процесом його особистісного та професійного зростання, пов'язаним із бажаннями, потребами, мотивами навчання, можливостями студентів та ВНЗ, із самоосвітою, самовихованням, самовдосконаленням, професійним розвитком. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні взаємозв'язку професійного становлення, педагога та його іміджу, індивідуального стилю, педагогічної та інформаційної культури вчителя, впливу соціокультурного та освітнього простору ВНЗ на професійне становлення майбутнього фахівця.

Список використаної літератури

1. Бистрюкова А. Н. Формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів засобами проективної технології : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / А. Н. Бистрюкова. – Ялта, 2009. – 20 с.
2. Кічук Н. В. Особистісно-професійне становлення конкурентоспроможного вчителя початкових класів: деякі аспекти проблеми / Н. В. Кічук. Науковий вісник Кримського гуманітарного університету. Сер. Педагогіка : зб. стат. – Ялта, РВВ КГУ, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – 260 с.
3. Нечаєва Л. В. Подготовка студентов педагогических институтов к взаимодействию с учащимися : автореф. дис. ... канд. пед. наук .13.00.04 / Л. В. Нечаева. – Харьков, 1991. – 18 с.
4. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. / Раїса Миколаївна Пріма. – Дніпропетровськ : ІМА-Прес. – 2009. – 367 с.
5. Ратовська С. В. Загальнонаукові підходи до розгляду поняття “педагогічна експертиза освітніх інновацій” / С. В. Ратовська / Науковий вісник Кримського гуманітарного університету. Сер.: Педагогіка : зб. статей. – Ялта : РВВКГУ, 2013. – Вип. 2. – Ч. 1. – 260 с.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2015.

Мельник И. Н. Профессиональное становление будущего педагога: смысловая сущность

В статье освещены теоретические аспекты профессионального становления будущего педагога начальной школы. Раскрывается сущность понятия “профессиональное

становление” во взаимосвязи с такими, как: готовность к профессиональному развитию, к профессиональной деятельности, профессиональная готовность. Акцентируется внимание на том, что профессиональное становление – непрерывный путь формирования личности.

Ключевые слова: профессиональное становление, готовность к профессиональному развитию, будущий педагог начальной школы.

Melnyk I. Professional Statement of a Future Teacher: Vital Substance

The article throws light upon theoretical aspects of a future primary school teacher. It also gives explanation of the conception “professional statement” in its correlation with other ones: readiness for professional development, professional activity and professional perfection. Attention is accented on the problem, that professional becoming is a continuous way of formation a person.

At the same time the author stresses legitimacy of scientists’ conclusions concerning the continuous and uninterrupted process of teacher’s professional becoming.

Special attention is paid to the substantial characteristic of the conception “professional coming into being, in which the author includes two components: theoretical and applied. The main point is in the consideration of substance the researched conception from the position of personal, professional and working approaches.

There are some factors of influence on the professional becoming of the specialist, such as: understanding and realization by the student the model of future professional activity, the presence of positive motivation to professional preparation, identical self-appreciating by the student his individual resources, qualities and professional peculiarities, constant aspire to self-educational activity, self-realization, self-affirmation, professional association during studying, in practice, identical educational, social and cultural surrounding, where the student realizes himself.

On the basis of deep scientific analysis of key conceptions of researched problem the author determined the professional becoming of a future teacher as a systematic state and personal professional qualities of the teacher.

It is emphasized that the functional state is determined by the goal-directed process of organized and controlled educational activity at higher educational establishments, directed to the successes formation of professional and personal qualities of future teacher of primary school that will give him the opportunity to work effectively.

The article stresses that professional becoming of primary school teacher has its peculiarities’, connected first of all with the age peculiarities’ of pupils, the content of education and the specific of professional functions.

The characteristic of researched phenomenon is considered in a correlation of structural components: motivate-cognitive, substantial-processive, the main point of which demands further studying.

Key words: professional statement, readiness for professional development, future primary school teacher.